

RECENZII

Constantin SECARĂ

Sebastian Barbu-Bucur, Mihalache Moldovlahul Anastasimatar¹

Într-o comunicare susținută cu prilejul zilelor Academiei de Arte „George Enescu”, Iași, 29 mai 1995, distinsul muzicolog, compozitor, cercetător și interpret al cântării bizantine Sebastian Barbu-Bucur menționa că „o mulțime de manuscrise românești sunt împrăștiate prin bibliotecile Londrei, Parisului, Vienei, Pragăi, Zagrebului și Lvovului”². De curând, același autor aducea alte completări lămuritoare în sprijinul aserțiunii enunțate, afirmând că „manuscrise psaltice românești sunt risipite în tot Orientul ortodox, și mai ales prin mănăstirile din Athos”³.

Importanta muncă de restituire a manuscriselor de muzică bizantină în rostire românească, care a presupus și aducerea în prim-planul culturii române a psaltilor și/sau autorilor români consemnați în paginile acestor codice, a fost începută de Sebastian Barbu-Bucur cu apoape patru decenii în urmă⁴. Descoperirea lui Filothei sin Agăi Jipei drept autorul primei cărți de cântări cu neume în limba română a constituit un pas important în muzicologia bizantină românească, aflată pe atunci încă în faza autodefinirii și tatonărilor interrogative. Volumele rezultate în urma unei munci asidue și laborioase, au relevat personalitatea de mare forță a Ieromonahului Filothei, protopsaltul Țării Românești la începutul veacului al XVIII-lea, în epoca Sfântului Domnitor Martir Constantin Vodă Brâncoveanu și arhipăstorii Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul⁵.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea muzica de tradiție bizantină în rostire românească intră în a doua etapă, odată cu activitatea lui Iosif Monahul de la Mănăstirea Neamț și, mai ales, a lui Mihalache Moldovlahul. Ucenic al lui Petros Peloponnesios lampadarul Marii Biserici a Constantinopolului, Mihalache a fost protopsalt la Biserica Domnească a Țării Românești, după o perioadă prezumtivă petrecută în Moldova și după o, la fel de ipotetică deținere a funcției vacante de „Protopsalt al Sfintei Biserici cea mari a Constantinopolului” (cf. p. 7, în prezenta lucrare)⁶, urmând apoi ca dascăl „musicos” la Școala Sf. Sava și la Școala metocului Episcopiei de Râmnic, unde s-a și stabilit.

¹ Sebastian Barbu-Bucur, Mihalache Moldovlahul, compozitor de muzică bizantină și precursor al reformei chrysanthice – sec. XVIII, vol. I, Anastasimatar, Editura Muzicală, București, 2008.

² Sebastian Barbu-Bucur, „Manuscrise psaltice românești în biblioteci străine”, în *Byzantion*, Revistă de Arte Bizantine, vol. II, Academia de Arte „George Enescu”, Iași, 1996, pp. 10-16.

³ Idem, „Protopsaltul Mihalache Moldovlahul”, în *Muzica*, serie nouă, an XVIII, nr. 3 (71), iulie-septembrie, 2007, pp. 113-120.

⁴ Idem, „Monumente muzicale. Filothei sin Agăi Jipei. Prima psaltichie românească cunoscută până acum”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXVI, nr. 9-10 (sept.-oct.), 1969, pp. 1066-1075.

⁵ *Filothei sin Agăi Jipei. Psaltichie românească*, vol. I, *Catavasier*, în *Izvoare ale muzicii românești. Documenta et transcripta*, vol. VII A, București, Editura Muzicală, 1981; vol. II, *Anastasimatar*, în *Idem*, vol. VII B, 1984; vol. III, *Stihirariul*, în *Idem*, vol. VII C, 1986; vol. IV, *Stihirariu-Penticostar*, în *Idem*, vol. VII D, București, Editura Episcopiei Buzăului, 1992.

⁶ Ipoteză lansată precaut de S. Barbu-Bucur, în urma citării unei însemnări din ms. 12 de la Schitul Lacu-Athos, fol. 27v, datorată ierodiaconului Isihie Petrescu, copistul acestui codice în anul 1903.

În urma unei intense activități științifice, cuprinzând cercetarea surselor manuscrise din fonduri diverse și corelarea ulterioară a datelor, Sebastian Barbu-Bucur schițează, în lucrarea prezentă, un portret complex al activității și creației lui Mihalache, încununând o muncă începută în urmă cu peste trei decenii¹. Celor opt manuscrise semnalate inițial² li s-au adăugat, în urma cercetărilor ulterioare, ms. gr. 119 Biblioteca Mănăstirii Neamț (BMN), ms. gr. 159 BAR și ms. 4556 Biblioteca Națională București (BN), semnalat în anul 1999 de Alexie Buzera³.

Anastasimatarul este considerat de Sebastian Barbu-Bucur drept capodopera lui Mihalache Moldovlahul (p. 39). Din această perspectivă, muzicologul român – bazându-se și pe mențiunea lui Anton Pann, care datează această lucrare în anul 1767⁴ – avansează supoziția scrierii *Anastasimatarului* lui Mihalache înaintea celui realizat de Petros Peloponnesios (idem p.). Sunt întrunite astfel condițiile ca, prin dispariția nepotrivirilor dintre text și melodie, frecvente până acum și prin mularea melodiei psaltice din ce în ce mai adecvat la accentele tonice ale cuvântului, să se considere că stilul acestei opere „se apropie atât de mult de cel al zilelor noastre, încât dacă (manuscrisul, n.n.) n-ar fi datat, am putea crede că el a fost scris după reforma muzicii psaltice desăvârșită și lansată oficial de Hrisant în anul 1814” (idem p.). Mai mult decât atât, Sebastian Barbu-Bucur consideră că la Mihalache „nu mai este vorba de o simplă adaptare a textului la muzică sau a muzicii la text, ca până acum, când modificările muzicii în cele mai multe cazuri erau neesențiale, ci este vorba de o linie melodică creată și adaptată la textul românesc – aparținând autorului – în care se păstrează scara, cadențele și stilul” (idem p.). Pentru susținerea acestor aserțiuni sunt aduse 23 de exemple comparative conținând fragmente reprezentative din cele două creații muzicale, care conduc spre concluzia că „*Anastasimatarul* lui Mihalache Moldovlahul nu este o traducere a *Anastasimatarului* lui Petru Peloponnesiu ci este o **alcătuire** a sa direct după texte românești” (p. 51).

Studiul comparativ se bazează, în acest prim volum dedicat *Anastasimatarului* semnat de Mihalache Moldovlahul, pe alte trei manuscrise (ms. rom. 551 BAR, ms. rom. 578 BAR și ms. rom. 4557 BN) alături de manuscrisul original, găsit de cercetătorul român sub numărul (vechi) de inventar Z 26 de la Marea Lavră din Muntele Athos. Pentru a-l studia, lui Sebastian Barbu-Bucur i-au fost necesari patru ani, între 1982-1985, concretizați printr-o laborioasă muncă de cercetare, copierea inițial manuală a manuscrisului, obținerea prelungirii stagiului de cercetare și realizarea fotocopiilor care stau atât la baza actualului cât și a viitorului volum, în pregătire. Continuând seria „Izvoare ale muzicii românești”, vol. XII A, *Documenta et Transcripta*, paginile acestui prim tom cuprind reproducerea integrală, în facsimil și transcriere guidonică paralelă, a primelor patru glasuri din *Anastasimatarul* lui Mihalache. Socotim binevenită în acest loc o mică paranteză, utilă cititorului mai puțin familiarizat cu terminologia specifică imnografiei și cărților de cult bizantine. *Anastasimatarul* reprezintă o colecție de cântări cuprinzând slujbele de seară și dimineață (vecernie și utrenie) duminicale din perioada octoihului (ca secțiune a anului liturgic ortodox), considerate „ale Învierii”, în succesiunea celor opt ehuri bizantine (patru autentice și patru plagale). În tradiția liturgică românească s-a impus termenul de *glas*, de filiație slăvonă, în detrimentul celui de *eh*, derivând din grecescul *ihos*, ceea ce demonstrează atât caracterul compozit, prin îmbinarea elementelor lexicale din ambele limbi de cult ale tradiției bizantine, cât și prevalența factorului de oralitate, predominant până către începutul veacului al XVIII-lea. De altfel, după cum este binecunoscut, în același perimetru lingvistic se încadrează și utilizarea

¹ Sebastian Barbu-Bucur, „Manuscrise psaltice românești și bilingve în notație cucuzeliană”, în *Studii de muzicologie*, vol. XII, București, 1976, pp. 118-181, cu referire la 41 de codice existente în fondurile românești, cele mai multe aflate la Biblioteca Academiei Române (BAR).

² Ms. gr. 158 BAR, ms. rom. 551 BAR, ms. gr. 1229 BAR, ms. gr. 783 BAR, ms. rom. 1879 BAR, ms. gr. 1355 BAR, ms. rom. 578 BAR, ms. I-21, BCU-Iași.

³ Alexie Al. Buzera, *Cultura muzicală românească de tradiție bizantină din sec. al XIX-lea*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 1999, p. 178.

⁴ Anton Pann, *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică*, București, 1845, p. XXIX.

majorității termenilor liturgici din ortodoxia românească (*ceas, ceaslov, hvalite, peasnă, podobie, priceasnă, pripeală, sedeaună, utrenie, vecernie* ș.a.) precum și alfabetului chirilic, chiar și atunci când, prin traduceri din ce în ce mai numeroase ale tuturor cărților liturgice, limba română s-a impus drept limbă de cult, fenomen care a persistat până la jumătatea secolului al XIX-lea. În acest context se încadrează și creația lui Mihalache, care continuă, după cum subliniază Sebastian Barbu-Bucur, opera de românire a cântărilor liturgice, începută de Filothei sin Agăi Jipei, pe un palier puternic personalizat, rămas inedit până la restituirea de față.

În fine, dar nu în cele din urmă, primul volum al acestei importante opere de redare contemporană a creației lui Mihalache impresionează prin acuratețea transcrierilor, care pot fi urmărite pe pagini paralele cu cele prezentate în facsimil. Această metodologie modernă permite atât studierea concomitentă a originalului și transcrierilor (utilă muzicologilor bizantinologi) cât și urmărirea transcrierii guidonice (în cazul muzicienilor interesați de parcurgerea acestor cântări liturgice, dar nefamiliarizați cu semiografia bizantină a secolului al XVIII-lea), având permanent în atenție imaginea originalului. Din această perspectivă, semnalăm și adoptarea unui stil de transcriere simplificat, eliberat de normele (oarecum artificiale și fără prea multă legătură cu tradiția vie a interpretării muzicii bizantine) impuse de muzicologia bizantină occidentală, adoptate și în multe dintre lucrările exegetice tipărite în trecut în România.

Considerând apariția acestui prim volum din opera muzicală a lui Mihalache Moldovlahul drept o realizare importantă a muzicologiei bizantine românești din ultimele decenii, comparabilă cu tomurile dedicate Școlii muzicale de la Putna și cu cele consacrate lui Filothei sin Agăi Jipei, așteptăm cu interes cel de-al doilea volum, cu speranța unor noi și importante clarificări privind muzica de tradiție bizantină în rostire românească.

Summary

Review The first volume of this contemporary view on Mihalache Moldovlahul's creation, impresses by the accuracy of the transcripts, which can be pursued on parallel pages with those presented in facsimile. This methodology allows both the concurrent study of the transcripts and the original, very useful to byzantine musicologists, and the pursuing of the Guidonia transcription, for musicians interested in browsing these liturgical incantations (though they are still unfamiliar to Byzantine semiotic of the eighteenth century), paying ongoing attention to the original.

I think that the emergence of this first volume of Mihalache Moldovlahul's music work represents an important achievement for the lately Romanian Byzantine musicology.

Erată

1. Traducerea potrivită a titlului eseului lui Nicolae Brandus din Revista Muzica nr. 1 / 2009 este: **The logic of possible worlds**.

2. la pg.109 - **Summary** (rand 3 si urm.):

The following topics are shortly stated and going to evolve in the next issues of the Revista Muzica:

The **closed** and **finished** musical work.

The **unidimensionality** and the **polydimensionality** of the musical **reading**.

The **identity** and the **paternity** of the musical work

The **interiority** and the **density** of the musical reading

The praxis of **invention** in the reading process of the musical work, a paradigm of the **possible worlds** opened to the **artistic creativity**.

The musical discourse, a language phenomenon properly closed in syntactical laws. To be continued.